

Tähtijengi ja Dialogikasvatus.fi – kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuus osallisuuden vahvistajana

---

Tässä artikkelissa tarkastelemme kulttuurisen, katsomuksellisen ja kielellisen moninaisuuden kohtaamiseen liittyvän osaamisen teemoja erityisesti kielitietoisuuden näkökulmasta ja esittelemme Helsingin yliopiston Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus (KUPERA) -hankkeessa tuotettuja oppimateriaaleja. Lähestymme kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuuden käsitettä oppimisprosessina, jossa moninaisuuteen liittyviä käsityksiä, tietoa ja moninaisuuden kohtaamiseen liittyviä taitoja tiedostetaan, reflektoidaan ja opitaan vuorovaikutuksessa (ks. esim. Räsänen, Jokikokko & Lampinen 2018; Putkonen 2020). KUPERA-hankkeessa tuotetaan maksutonta materiaalia kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoiseen opetukseen. Materiaali tarjoaa kasvattajille arkityön välineitä lasten ja nuorten moninaisten identiteettien tukemiseen ja osallisuuden vahvistamiseen.

Julkaistu: 13. toukokuuta 2020 | Kirjoittanut: Tanja Viinikainen ja Niina Putkonen

Kieli oppimisen ja osallisuuden lähtökohtana

Kielitietoisuus on yksi opetussuunnitelman (POPS 2014) keskeisistä käsitteistä. Siihen kietoutuu kaksi tärkeää asiaa. Ensinnäkin jokaisen oppiaineen opetuksessa tulisi ottaa huomioon myös oppiaineen kielen, sen käsitteiden ja tekstilajien opettaminen. Toisaalta koulu yhteisön eri kieliresurssien rinnakkaisen käytön tulisi olla arkista ja luontevaa. Mitä opetussuunnitelman sisältämä ajatus kaikista koulun opettajista kielenopettajina ja kaikista koulun aikuisista kielellisinä malleina oikeastaan tarkoittaa? Miten opettaja voi muokata opetustaan kielitietoiseen suuntaan ja mitä kielitietoisuus tarkalleen ottaen on? Kielitietoisuus-käsitteen juuret ovat 1980-luvun brittiläisessä Language Awareness –liikkeessä. Sen tavoitteena oli parantaa oppilaiden osallistumismahdollisuuksia ja tasa-arvoa sekä kouluympäristössä että yhteiskunnassa laajemmin. (ks. esim. Hawkins 1984).

Tutkimuskirjallisuudessa kielen huomioivaan opetukseen on viitattu myös esimerkiksi kielisensitiivisenä opetuksena (*language-sensitive teaching*) (Bailey, Burkett & Freeman 2008), opettajan kielellisenä tietoisuutena (*teacher language awareness*) (Breidbach, Elsner & Young 2011) ja kielellisesti vastuullisena opettajuutena (*linguistically responsive teachers*) (Lucas & Villegas 2013). Jotta opetussuunnitelman hengen mukainen kielitietoinen opetus toteutuisi, tärkeää on kielen konventioiden ja tekstien rakenteiden tekeminen oppilaille näkyväksi, oppilaiden kaikkien kieliresurssien tunnistaminen ja ottaminen osaksi oppimisprosessia sekä koko koulu yhteisön kieliasenteiden tarkastelu.

Yksi tapa lähestyä kielitietoista opetusta koulun arjessa on Tamara Lucasin ja Ana María Villegasin (2013) muotoilema kielellisesti vastuullisen opettajuuden viitekehys. Se jakaantuu kahteen osaan: opettajan kieliin liittyviin asenteisiin (*orientations*) ja opettajan pedagogisiin tietoihin ja taitoihin (*knowledge and skills*). Kielellisesti vastuullisen opettajan asennoitumiseen liittyy mm. se, että opettaja ymmärtää kielen, kulttuurin ja identiteetin olevan keskenään syvästi sidoksissa, arvostaa kielellistä moninaisuutta ja tuo arvostuksensa myös esille koulun arjessa. Lisäksi kielellisesti vastuullinen opettaja haluaa tukea ja lisätä osallisuutta niiden oppilaiden keskuudessa, joiden äidinkieli ei ole koulun opetuskieli.

Kielellisesti vastuullisen opettajan tietoja ja taitoja puolestaan ovat esimerkiksi tuntemus kielenoppijoiden kielellisistä taustoista ja kyvyistä, tieto toisen kielen oppimisen periaatteista ja kyky soveltaa tätä tietoa, opetuksessa käytettävän kielen aiheuttamien haasteiden tunnistaminen ja erilaiset pedagogiset menetelmät kielenoppimisen edistämiseksi. (Lucas & Villegas 2013.) Toisin kuin opetussuunnitelmamme, Lucas ja Villegas keskittyvät vain oppilaisiin, joiden koulukieli ei ole heidän äidinkieltensä.

Tähtijengi kannustaa kielellisesti vastuulliseen opettajuuteen

Tähtijengi (<http://www.dialogikasvatus.fi/tahtijengi>) on KUPERA-hankkeessa valmistunut kolmen kirjan muodostama maksuton äidinkielen ja kirjallisuuden oppimateriaalikonaisuus alakouluun. Tähtijengin lähtökohtana on vastaaminen opetussuunnitelman kielitietoisuusvaateeseen, ja tämä näkyy kirjojen rakenteessa ja tehtävätyypeissä, eriyttämisessä ja siinä, että Tähtijengi iloitsee koulujen monikielisyydestä ja kannustaa kaikkien kielten resurssien käyttämiseen. Tähtijengin harjoituksissa painotetaan sanastoa, suomen kielen rakenteita ja tekstilajien tunnistamisen, luetunymmärtämisen sekä tekstin tuottamisen taitoja. Tehtävien teemat on suunniteltu niin, että ne tukevat myös muiden oppiaineiden sisältöjä.

Tähtijengin lähtökohtana ovat selkeät ja helposti omaksuttavat tehtävät. Jokainen sivu on suunniteltu niin, että se on mahdollista tehdä monenlaisilla suomen kielen pohjajaidoilla. Tehtävänantojen sanalliset ohjeet ovat yksinkertaiset, ja tehtävätyypit on koodattu myös kuvasymbolein. Tehtävätyypit toistuvat läpi kirjan ja osittain myös läpi koko kirjasarjan. Kirjan kuvitus on paitsi hauska ja houkuttelee oppilasta tehtävien pariin, myös selkeyttää annettuja ohjeita. Iso osa Tähtijengin harjoituksista on eriytetty niin, että opettaja voi valita oppilaalleen

joko haastavan tai helpotetun version. Helpotetuissa versioissa voi olla esimerkiksi selkokielinen teksti tai helpotettu tehtävänanto. Molemmat versiot sivuista näyttävät melko samalta ja ne on koodattu opettajan avuksi pienin kuu-symbolein.

Lue teksti. Väritä ohjeen mukaan.

On jännittävä päivä Siulasten ala-asteella. Tänään oppilasta otettaisiin kauan odotetut koulukuvat! Tähtijengin kaverit ovat aamulla valinneet parhaimmat vaatteensa, harjanneet hiuksensa ja pesseet huolellisesti kasvonsa aamupalan jälkeen. Abdi vitseili harjoitelleensa edellisenä iltana peilin edessä hurjimman irvistyksensä valokuvaa varten. Kuvaaja pyysi Murua, Jekkoa, Iljaa ja Maita asettumaan takariviin. Main keltainen neuletakki näyttääkin houskailta Iljan turkoosin hupparin vieressä. Jekulla ja Murulla on molemmilla punaisia raitoja paidoissaan. Jekun paita on musta-punainen ja Murun puna-siniraitainen.

Tilda saa kunnian pidellä luokan kylttiä vaaleanpunaisessa mekossaan. Tildan vieressä hymyilee Abdi vihreässä kauluspaidassaan ja Otsa mustissa farkuissaan. Otsolla ja Maryamilla on samanlaiset punaiset tennarit. Maryamin mekko on violetti. Kuvaaja hassutteli ja kertoi vitsejä saadakseen oppilaat nauramaan. Kaikilla olikin hymy korvissa, sillä opettaja oli luvannut, että valokuvauksen jälkeen mennään pihalle pelaamaan lipunryöstöä.

Lue teksti. Väritä ohjeen mukaan.

Tänään on jännittävä päivä! On valokuvuspäivä. Oppilasta otetaan koulukuvat. Lapsit ovat valinneet hienot vaatteet ja harjanneet hiukset. Takarivissä ovat Muru, Jekku, Ilja ja Mai.

Main paita on keltainen.
Iljan huppari on turkoosi.
Jekun paidassa on mustia ja punaisia raitoja.
Murun paidassa on punaisia ja sinisiä raitoja.

Eturivissä istuvat Maryam, Otsa, Tilda ja Abdi.
Abdin kauluspaita on vihreä.
Otsolla on mustat farkut.
Otsolla ja Maryamilla on samanlaiset punaiset kengät.
Tildan mekko on vaaleanpunainen.

Valokuvaaja kertoo vitsejä ja lapsia naurattaa. Kaikkia ovat iloisia, koska valokuvauksen jälkeen mennään pihalle leikkimään.

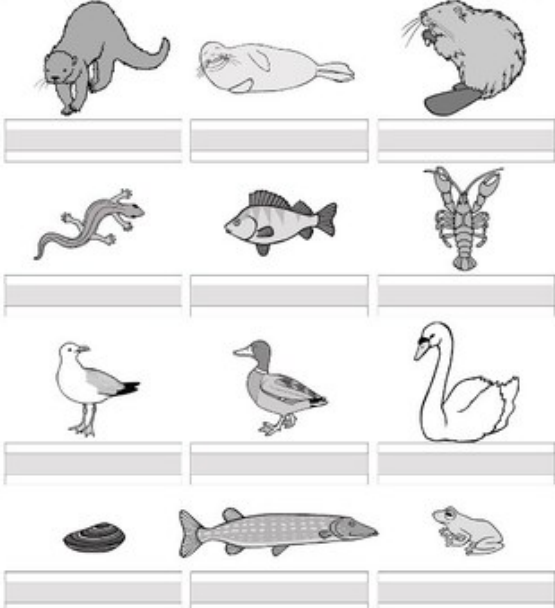
Kuva 1. Esimerkki Tähtijengin eriytetyistä tehtävistä.

Tähtijengin kohderyhmänä on koko luokkakohtainen ikätaso, mutta sen sisällöissä on otettu huomioon erityisesti suomea toisena kielenä opiskelevat ja valmistavan opetuksen oppilaat. Tehtävissä onkin paljon sanastoon liittyviä harjoituksia, ja kielioppiharjoituksia on esimerkiksi astevaihtelusta ja verbityypeistä. Tehtävissä opittava sanasto kerrataan aina seuraavissa tehtävissä. Kirjat on jaettu kolmeen eri teemaan ja jokaisen teeman yhteydessä on tehtävissä käytettyjen sanojen sanasto.

  Et-si ja kir-joi-ta.

RAN-NAL-LA

sam-mak-ko	si-si-lis-ko	hau-ki	ah-ven
jout-sen	lok-ki	sor-sa	hyl-je
ma-ja-va	sauk-ko	sim-puk-ka	ra-pu

 Kek-sit-kö mi-kä e-läin? Kir-joi-ta.

S _ R _ A   S _ S _ L _ _ _ O

_ O K _ I   _ O _ T _ _ N

A _ _ E _   _ A _ K _

S _ _ P _ _ _ A

Kuva 2. Esimerkki Tähtijengin sanastotehtävistä.

Tähtijengi liputtaa monikielisen ja moninaisen koulun puolesta! Tehtävissä nostetaan näkyville eri kieliä ja eri kulttuurien juhlapäiviä. Lapsihahmot on suunniteltu niin, että ne tarjoavat samaistumispintaa mahdollisimman monelle oppilaalle. Lapsihahmot kasvavat ikäryhmänsä mukana ja heidän mielenkiinnon kohteensa muuttuvat ikätasoisesti.

Tiedätkö eläinten nimityksiä eri kielillä?
Täytä ruudukko. Kirjoita ja piirrä.

Ota avuksi sanakirja, kaverit, netti...

SUOMI	MUUT KIELET	KUVA
karhu		
kissa		
	a fish рыба 물고기 ikan	рыба شك cá ein Fisch kala تلا kalluun 魚
koira		
Keksi itse!		

Kuva 3. Tutustu Tähtijengi-materiaaliin: www.dialogikasvatus.fi/tahtijengi

(<http://www.dialogikasvatus.fi/tahtijengi>) Tähtijengin on kuvittanut Riina Hirvonen.

Puhutko dialogia? Materiaalia moninaisuuden kohtaamiseen

Kulttuuriseen ja katsomukselliseen moninaisuuteen liittyvän osaamisen piirteitä on hahmotettu esimerkiksi tiedollisen osaamisen, asenteiden, empatiataitojen sekä kieli- ja kommunikaatitaitojen kautta (Räsänen, Jokikokko & Lampinen 2018; kulttuuri- ja katsomustietoisuuden käsitteestä, ks. esim. Kavonius & Putkonen 2020 tässä verkkolehdeissä). Kielen tarkastelu osana kulttuuri- ja katsomustietoista opetusta valottaa kielen roolia paitsi oppimisen, myös sosialisointi kohteena ja välineenä. Kielellä on keskeinen tehtävä vuorovaikutuksen rakentumisessa sekä ryhmään kuulumisen ja kulttuurin ilmaisemisessa. Kieli on ajattelun, tunne-elämän kehityksen, vuorovaikutuksen, oppimisen ja identiteetin rakentumisen keskiössä. (Paavola 2007.)

Dialogi on kunnioittavaa vuoropuhelua, jossa kaikkien dialogiin osallistuvien mukana olo nähdään aidosti tasavertaisena. Dialogisuudelle on erityinen tarve moninaisessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa vaikuttaa myös polarisaatio-ilmio (ks. esim. Lähdesmäki, Koistinen & Ylönen 2020). Koululla on tärkeä tehtävä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisessa. KUPERA-hankkeessa valmistuneissa materiaaleissa koulu yhteisön kulttuurinen, katsomuksellinen ja kielellinen moninaisuus nähdään voimavarana, joka

kannustetaan ottamaan käyttöön kaikessa vahvuudessaan. Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuus on tällöin osa kaikkien kasvattajien osaamista ja koko koulu yhteisön toimintakulttuuria (ks. myös Poulter 2013).

Tähtijengi-oppimateriaali on julkaistu KUPERA-hankkeessa valmistuneessa [Dialogikasvatus.fi](http://www.dialogikasvatus.fi)-verkkoportaalissa (<http://www.dialogikasvatus.fi>). Portaalissa on julkaistu myös samassa hankkeessa tuotettu kasvattajien opas dialogitaitojen vahvistamiseen [Katsomusdialogin ABC](https://dialogikasvatus.fi/material/katsomusdialogin-abc/) (<https://dialogikasvatus.fi/material/katsomusdialogin-abc/>). KUPERA-hankkeessa tuotettujen materiaalien lisäksi portaaliin on linkitetty eri toimijoiden tuottamia materiaaleja. Sivusto tarjoaa välineitä dialogitaitojen harjoitteluun, osallisuuden tukemiseen sekä haastavien tilanteiden, kuten rasmin ja vihapuheen käsittelemiseen. Hakutoiminnon avulla löytää materiaaleja eri oppiaineiden opetukseen ikäryhmittäin, myös varhaiskasvatukseen. Materiaalit on jaoteltu kuuden pääteeman alle:

- Moninaisuus arjessa ja juhlassa
- Lapsen ja nuoren identiteetin tukeminen
- Uskonto- ja katsomusdialogi
- Haastavien tilanteiden kohtaaminen
- Tähtijengi – kielen supersankarit
- Tunne- ja vuorovaikutustaidot

Sivustolla on lisäksi ajankohtaista tietoa kasvattajille esimerkiksi koulutuksista ja julkaisuista liittyen kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuuden kasvatuksen vahvistamiseen. Kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokus ry ylläpitää portaalia 1.7.2020 jälkeen.

Kuva 4. Tutustu Dialogikasvatus.fi-portaaliin: www.dialogikasvatus.fi (<http://www.dialogikasvatus.fi>) Kuva: Piia Keto-Aro

Dialogikasvatus.fi-verkkoportaalin lisäksi KUPERA-hankkeessa on tuotettu Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen opetus (5 op) -verkkokurssi (<https://mooc.helsinki.fi/>), joka on tarkoitettu opettajien ja kasvatusalalla toimivien lisä- ja täydennyskoulutukseen. Avoin verkkokurssi johdattaa refleктоimaan omaa kulttuuriseen, katsomukselliseen ja kielelliseen moninaisuuteen liittyvää osaamista ja kehittämistarpeita. Itsenäisesti suoritettavalla MOOC-kurssilla tutustutaan kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuuden opetuksen peruseräisiin ja niihin liittyviin teoreettisiin näkökulmiin. Opettajan käytännön työtä tarkastellaan erilaisten kieli-, kulttuuri- ja katsomusvähemmistöjen näkökulmasta. Kurssi rakentuu videoluennoista, asiantuntija-artikkeleista, kurssikirjallisuudesta sekä oppimistehtävistä, jotka ohjaavat pohtimaan kurssin teemoja reflektiivisesti, erityisesti oman tehtävänkuvan ja toimintaympäristön näkökulmista.

Kuva 5. Kasvattajat voivat vahvistaa kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuuttaan KUPERA-hankkeessa tuotetulla avoimella verkkokurssilla: <https://mooc.helsinki.fi/> (<https://mooc.helsinki.fi/>) Kuva: Maya Wickman

Kielitaito on supervoima, jolla on tärkeä rooli oppimisen ja osallisuuden ytimessä. Eri kielet ovat rikkaus ja voimavara ja kun niitä arvostetaan ja käytetään monipuolisesti yhdessä, vahvistetaan dialogisuutta. Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen opetus ja kasvatus tukevat lapsen ja nuoren tasapainoista kasvua omaksi itsekseen. Ne ovat maaperä rakentaville kohtaamisille ja osallisuudelle.

Tanja Viinikainen on projektisuunnittelija ja Tähtijengin tekijä Helsingin yliopistossa sekä äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettaja Helsingin kaupungilla.

Niina Putkonen on projektisuunnittelija ja väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa sekä islamin uskonnon aineenopettaja Helsingin kaupungilla.

Lähteet

Bailey, F., Burkett, B. & Freeman, D. (2008). The mediating role of language in teaching and learning: a classroom perspective. B. Spolsky & F. Hult (toim.) *The handbook of educational linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing, 606–625.

Breidbach, S., Elsner & A. Young (toim.) (2011). *Language awareness in teaching education. Cultural-political and social-educational perspectives*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Hawkins, E. (1984). *Awareness of language. An introduction.* Cambridge: University Press.

Kavonius, M. & Putkonen, N. (2020). Katsomustietoisuus voimavarana. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(3). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/katsomustietoisuus-voimavarana>
(<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/katsomustietoisuus-voimavarana>)

Lucas, T. & Villegas, A. M. (2013). Preparing linguistically responsive teachers: Laying the foundation in preservice teacher education. *Theory into Practice*, 52, 98–109.

Lähdesmäki, T., Koistinen, A.-K. & Ylönen, S. C. (2020). Introduction: What Is Intercultural Dialogue and Why It Is Needed in Europe Today? *Intercultural Dialogue in the European Education Policies - A Conceptual Approach.* Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 1–20.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-41517-4> (<https://doi.org/10.1007/978-3-030-41517-4>)

Paavola, H. (2007). Monikulttuurisuuskasvatus päiväkodin monikulttuurisessa esiopetusryhmässä. *Tutkimuksia 283.* Helsinki: Helsingin yliopisto.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS). (2014). Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf).

Poulter, S. (2013). Uskonto julkisessa tilassa: koulu yhteiskunnallisuuden näyttämönä. *Kasvatus* 44:2.

Putkonen, N. (2020). Kulttuuri- ja katsomustietoisuus kodin ja koulun yhteistyössä. *Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen opetus -verkkokurssi.* Helsingin yliopisto.

Rautionmaa, H. (2020). Rakentava kriittinen pedagogiikka tueksi katsomusdialogiin. *Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen opetus -verkkokurssi.* Helsingin yliopisto.

Räsänen, R., Jokikokko, K. & Lampinen, J. (2018). Kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvä osaaminen perusopetuksessa. *Kartoitus tutkimuksesta sekä opetushenkilöstön koulutuksesta ja osaamisen tuesta. Raportit ja selvitykset 2018:6.* Opetushallitus. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/190305_kulttuuriseen_moninaisuuteen_liittyva_osaaminen_perusopetuksessa.pdf
(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/190305_kulttuuriseen_moninaisuuteen_liittyva_osaaminen_perusopetuksessa.pdf)

Artikkeliin viittaaminen

4.8.2020

Tähtijengi ja Dialogikasvatus.fi – kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuus osallisuuden vahvistajana — Suomi
VIIRIKAINEN, T. & UTKONEN, N. (2020). Tähtijengi ja Dialogikasvatus.fi – kulttuuri-, katsomus- ja
kielitietoisuus osallisuuden vahvistajana. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(3).

Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/tahtijengi-ja-dialogikasvatus-fi-kulttuuri-katsomus-ja-kielitietoisuus-osallisuuden-vahvistajana>
(<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/tahtijengi-ja-dialogikasvatus-fi-kulttuuri-katsomus-ja-kielitietoisuus-osallisuuden-vahvistajana>)